

ТРУДОВА ПІДГОТОВКА УЧНІВ ПРОТЯГОМ ДР. ПОЛ. ХХ СТ.

Анотація: У статті охарактеризовано підходи науковців до визначення періодів у розвитку трудової підготовки учнів; розкрито специфіку її організації; з'ясовано, що розвиток трудової підготовки учнів залежав від особливостей соціально-економічного розвитку держави, нормативно-правового забезпечення трудової підготовки та змін в системі трудового навчання; визначено чотири етапи у вирішенні питань організації трудової підготовки учнів, а саме, I етап (1952–1966 рр.) – становлення трудової підготовки на основі виробничого навчання; II етап (1966–1984 рр.) – розвиток на політехнічній основі; III етап (1984–1991 рр.) – удосконалення та пристосування існуючих форм і видів трудової діяльності учнів до нових умов господарювання; IV етап (1991–1999 рр.) – інноваційні підходи, зумовлені поширенням особистісно-соціальної, гуманістичної парадигми трудового виховання.

Ключові слова: трудова підготовка учнів, нормативно-правове забезпечення, виробниче навчання, політехнічна освіта, професійна підготовка, особистісно-орієнтоване трудове виховання.

Утвердження нових економічних позицій, увага до інтеграційних процесів у світі, піднесення конкурентоспроможності зумовлює необхідність оновлення всіх складових соціально-економічного наповнення суспільства, зокрема розвитку людського потенціалу, що неможливо без вирішення проблеми підготовки молоді до майбутньої трудової діяльності. Це вимагає вирішення завдань поставлених перед освітньою галуззю "Технологія". А саме, формування цілісного уявлення про розвиток матеріального виробництва, його ролі у розвитку суспільства; ознайомлення учнів із виробничим середовищем, традиційними, сучасними і перспективними технологіями обробки матеріалів; розвиток технологічних умінь і навичок учнів та усвідомлення ними значущості ролі технологій як практичного втілення наукових знань тощо.

У зв'язку з цим особливої уваги вимагає вивчення розвитку трудової підготовки учнів у др. пол. ХХ ст. – періоду коли накопичувався досвід, складувалася система трудової підготовки школярів, складовими якої були трудове навчання, продуктивна праця, профорієнтація та позашкільна робота з технічної творчості та сільськогосподарського дослідництва.

Наукові пошуки щодо розроблення педагогічних і методичних основ трудової підготовки були висвітлені в роботах П. Атутова, С. Батишева, О. Калашнікова, В. Корольського, А. Макаренко, В. Сухомлинського, І. Ткаченко, В. Полякова та ін.

Сучасні філософсько-педагогічні основи трудової підготовки розкрито А. Бойко, В. Мадзігоном, В. Сидоренко тощо. Обґрунтуванню змісту та шляхів здійснення трудової підготовки учнів присвячені праці О. Коберника, В. Стешенка, Г. Терещука та ін. Однак, обґрунтування значення трудової підготовки як багатофункціональної системи в структурі шкільної освіти вимагає вивчення її поетапного розвитку впродовж другої половини ХХ ст.

Саме тому, метою нашої статті і стало визначення етапів розвитку трудової підготовки учнів впродовж другої половини ХХ ст.

Вивчення педагогічної літератури доводить увагу науковців до особливостей розвитку педагогічної науки і практики, зокрема трудової підготовки учнів. Так, спираючись на реформування в галузі трудової підготовки, Ю. Аверічев виділив три етапи розвитку системи трудової підготовки учнів упродовж 50–80-х років: з поч. 50-х по 1958 р. – нове входження трудової підготовки в життя школи; з 1959 по 1966 рр. – різке поширення трудової підготовки та запровадження виробничого навчання; з 1967 по 1987 рр. – поступове, цілеспрямоване формування системи трудової підготовки. Є. Волохова період після 1984 р.

поділила на три етапи, а саме: реалізація завдань шкільної реформи з 1984 по 1988 рр.; Всесоюзний з'їзд працівників освіти і виконання його рішень до розпаду СРСР з 1988 по 1992 рр.; перехід до ринкових відносин з 1993 р. А. Вихрущ узагальнив попередні дані й означив періоди розвитку системи трудової підготовки учнів у др. пол. ХХ ст. таким чином: 1952–1958 рр.; 1958–1966 рр.; 1966–1977 рр.; 1977–1984 рр.; 1984–1991 рр.; 1991 р. до наших днів [1].

У роботі Т. Сороки докладніше розглянуто становлення трудового навчання в другій половині ХХ ст. й виокремлено такі етапи: відновлення та формування навчального предмета “Трудове навчання” у загальноосвітній школі (1954–1970 рр.); узагальнення досвіду та побудова цілісної системи трудового навчання (1971–1990 рр.); трудове навчання в незалежній Українській державі за складних умов становлення в ній ринкових відносин (1991–2000 рр.) [2].

У дослідженні Н. Слюсаренко [3] етапи та підетапи розвитку трудової підготовки дівчат у школах України проаналізовано у відповідності до етапів реалізації в країні загальної середньої освіти, які визначав М. Хитарян. I (початковий): кінець ХІХ століття – 1917 р.; II (реорганізації): перший підетап – 1917–1936 рр.; другий – 1937–1954 рр.; III (відродження): 1955–1968 рр.; IV (модернізації): перший підетап – 1969–1984 рр.; другий – 1985–1990 рр.; V (пошуку шляхів оновлення): з 1991 року.

У дисертації В. Макаручюк виокремлено періоди організації продуктивної праці, як складової трудової підготовки молоді на основі етнопедагогічної складової (за О. Сухомлинською), а саме [4]:

перший – період романтизму продуктивної праці, результатом якого стало виникнення колективістської школи-господарства А. Макаренка з елементами орієнтації на світ професій, модифікованим змістом традиційних українських трудових свят, політехнізмом (з 1920 р. по 1930 р.);

другий – період авторитарної політехнізації, коли трудова політехнічна школа повністю підпорядковувалася державним органам управління, а продуктивній праці була притаманна економічна доцільність та утилітарно-прагматична спрямованість (з 1933 р. по 1958 р.);

третій – період гуманізації продуктивної праці в окремих педагогічних системах українських шкіл (з 1958 р. по 1990 р.);

четвертий – який можна визначити як період переходу до ринкових відносин (з 1990 р. до кінця століття).

Спираючись на такі критерії як соціально-економічний стан суспільства, зміст нормативно-правових документів щодо організації трудової політехнічної школи та співвідношення педагогічної теорії та шкільної практики в реалізації ідеї політехнізму Л. Семеновською [5, с. 153] виокремлено п'ять етапів у становленні політехнічної освіти учнів. Це: I (1901–1918 рр.) – становлення змісту основних генетичних структур політехнічної освіти учнів у зв'язку з розбудовою трудової школи; II (1919–1933 рр.) – експериментальні пошуки та новаторство в політехнізації загальноосвітніх навчальних закладів України в руслі розвитку радянської системи освіти; III (1934–1957 рр.) – політехнічна підготовка учнів у період упровадження обов'язкового семирічного навчання; IV (1958–1983 рр.) професійна спрямованість політехнічної освіти учнів у контексті розв'язання завдань уведення загальної середньої освіти; V (1984–1999 рр.) модифікація політехнічної освіти на засадах залучення школярів до продуктивної діяльності в добу реформаційних процесів.

Отже, аналізуючи роботи науковців, можна стверджувати, що саме нормативно-правове забезпечення організації трудової підготовки і було провідним критерієм визначення періодизації її розвитку.

Так, вивчення історичних джерел доводить, що саме розвиток господарства у повоєнні роки і обумовив необхідність прийняття державних рішень (1952 р.), які вказували на

необхідність створення в школі умов для вибору учнями професії та проведення заходів для переходу до загального політехнічного навчання [6, с. 45]. Саме завдяки прийнятому наступні роки характеризувалися затвердженням ряду положень та постанов, що стосувалися покращення трудової підготовки учнів; введенням ручної праці в I-IV класах та поступовим поширенням практичних занять в навчальних майстернях і навчально-дослідних ділянках для учнів V-VII класів; введенням курсу “Основи виробництва” для VIII-X класів; запровадженням виробничого навчання в старшій школі; появою такої форми трудової підготовки як учнівські виробничі бригади; покращенням навчально-матеріальної бази трудової підготовки – створені навчальні майстерні, навчально-дослідні ділянки, розпочато випуск навчального обладнання; видавництвом з 1957 р. журналу “Політехнічне навчання” (“Школа та виробництво”) тощо.

Відповідно до вимог життя та потреби у безпосередньому залученні значної частини випускників шкіл до роботи у сфері матеріального виробництва перед школою було поставлено завдання пов'язати навчання з виробництвом та готувати спеціалістів середньої та вищої кваліфікації [7, с. 309]. І в 1958 р. було прийнято Закон “Про зміцнення зв'язку школи з життям та про подальший розвиток системи народної освіти СРСР”. У законі зв'язок навчання з працею було визнано основоположним принципом вивчення основ наук, який мав визначати зміст, організацію та методи викладання у школі. Поширення набуло виробниче навчання, яке супроводжувалося значним збільшенням кількості годин на нього (до 12 годин на тиждень).

Однак, поширення виробничого навчання в школах створило загрозу перетворення загальноосвітньої школи на професійну та привело до зниження рівня загальноосвітньої підготовки, яка не відповідала вимогам сучасного виробництва. У зв'язку з цим у 1964 р. у державі було прийнято відповідні постанови про зміну термінів навчання в середніх загальноосвітніх трудових політехнічних школах з виробничим навчанням (1964 р.) та часткову зміну трудової підготовки в середній загальноосвітній школі (1966 р.).

Міністерством освіти було видано наказ (від 4 квітня 1966 р. № 89), згідно з яким виконавчі комітети обласних Рад депутатів мали визначити перелік шкіл, які мають відповідну навчально-матеріальну базу для здійснення професійної підготовки за рахунок часу на трудове навчання, гурткову роботу й інші форми позакласних занять [8]. Отже, поширення набуває трудова підготовка на основі політехнічної освіти, а не професійної, що здійснювалася у формі виробничого навчання.

Наступні роки минули у пошуку нових шляхів удосконалення трудової підготовки учнів. Це супроводжувалося перезатвердженням положень Міністерством освіти УРСР про учнівську виробничу бригаду, базове підприємство, навчальні майстерні та ін.; виданням низки наказів та інструктивних листів – про трудове навчання і виховання учнів у школах УРСР, поліпшення організації суспільно корисної праці, організацію МНВК, що стали новою формою здійснення трудової підготовки учнів. Крім того була значно зміцнена навчально-матеріальна база трудового навчання; розширена робота з підвищення кваліфікації вчителів трудового навчання; укріплено зв'язки шкіл з базовими підприємствами; збільшено увагу до політехнічної спрямованості уроків з основ наук; розповсюджено діяльність навчально-виробничих бригад та інших трудових об'єднань учнів тощо.

У зв'язку з курсом держави на більш ефективне використання засобів освіти та виховання з метою задоволення потреб інтенсифікації народного господарства 12 квітня 1984 р. була прийнята постанова ЦК КПРС та Ради міністрів СРСР “Про покращення трудового виховання, навчання, професійної орієнтації учнів та організацію їх суспільно корисної продуктивної праці”. Відповідно до реформи старшокласники мали до закінчення середньої школи оволодіти певною професією та у встановленому порядку скласти кваліфікаційні іспити [9, с. 78].

Відповідно було збільшено час на трудове навчання в старшій школі, запроваджено

урочну суспільно корисну продуктивну працю, поширено практику її організації на базі ПТУ, розширено мережу стаціонарних таборів праці та відпочинку, засновано нагрудний значок “Юний ударник праці”.

Але запровадження реформи наштовхнулося на труднощі, які були пов’язані з недоліками її впровадження, а також демократизацією всього суспільного життя, радикальною економічною реформою в країні, що отримала назву “перебудова”. Також було відмічено невідповідність глибини та темпів перетворень у середній школі, які орієнтувалися лише на задоволення потреб у трудових ресурсах, що не відповідало вимогам суспільства на новому етапі перебудови [10, с. 555]. І в 1988 р. з загальноосвітньої школи було знято обов’язок масової професійної підготовки старшокласників. Одним з її завдань стало сприяння активному залученню учнів до трудової діяльності, пов’язаної з системою суспільно-трудова відносин, яка б задовольняла потреби суспільства та родини. У зв’язку з цим було визначено за доцільне використовувати в навчальному процесі нові форми організації трудової підготовки учнів, якими були: учнівські кооперативи, орендний підряд, госпрозрахункові навчально-виробничі майстерні.

З проголошенням незалежності України почався новий етап розвитку трудової підготовки учнів, пов’язаний з новим баченням питань структури системи освіти та її змісту. Так, було прийнято концепції, програми, накази й положення, які визначали вимоги до трудової підготовки особливостями запровадження якої стали нові концептуальні підходи до її завдань, основою яких стала особистісно-орієнтована, гуманістична парадигма трудового виховання. Саме в цей період завдяки ініціативі та безпосередньому керівництву академіка Д. Тхоржевського в Україні започатковано видання фахового журналу “Трудова підготовка в закладах освіти”, яке стало корисним та цікавим для вчителів трудового навчання та науковців.

Висновки. Таким чином, спираючись на такі критерії, як особливості соціально-економічного розвитку держави, нормативно-правове забезпечення трудової підготовки, зміни в системі трудового навчання нами визначено наступні етапи у вирішенні питань організації трудової підготовки учнів:

I етап (1952–1966 рр.) – становлення трудової підготовки в школі та її запровадження на основі виробничого навчання. II етап (1966–1984 рр.) – розвиток методів, форм і видів організації трудової підготовки учнів на політехнічній основі, поява МНВК. III етап (1984–1991 рр.) – удосконалення організації трудової підготовки, що супроводжувалося її професіоналізацією та пристосування існуючих форм і видів трудової діяльності учнів до нових умов господарювання, поява кооперативів. IV етап (1991–1999 рр.) – інноваційні підходи до організації трудової підготовки, зумовлені поширенням особистісно-соціальної, гуманістичної парадигми трудового виховання.

Використана література:

1. Дем’янчук С. П. Трудова підготовка учнів загальноосвітніх шкіл України (1945–1999 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / С. П. Дем’янчук. – Івано-Франківськ, 2000. – 16 с.
2. Сорока Т. П. Зміст і методика трудового навчання учнів 5-7 класів загальноосвітньої школи в Україні (друга половина ХХ ст.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Т. П. Сорока. – Тернопіль, 2007. – 239 с.
3. Слюсаренко Н. В. Етапи становлення та розвитку трудової підготовки дівчат у школах України / Н. В. Слюсаренко // Педагогічний альманах : зб. наук. праць / Південноукраїнський регіональний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів. – Херсон, 2010. – Вип. 5 – С. 285-295.
4. Макарчук В. В. Продуктивна праця в досвіді шкіл України (60-70-ті роки ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / В. В. Макарчук. – К., 2006. – 20 с.
5. Семеновська Л. А. Ідея політехнізму в шкільній освіті України (ХХ століття) : монографія / Лариса Семеновська. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. – 344 с.

6. Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа : сборник документов 1917–1973 гг. / сост. : А. А. Абакумов, Н. П. Кузин, Ф. И. Пузырев, Л. Ф. Литвинов. – М. : Педагогика, 1974. – 560 с.
7. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988) : в 15 т. / [научн. справочную работу по тому С. В. Решетова, Л. И. Степанич]. – Т. 9. – М. : Из-во политической литературы, 1986. – 574 с.
8. Про часткову зміну трудової підготовки в середній загальноосвітній школі // Зб. наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1966. – № 7. – С. 21-23.
9. О реформе общеобразовательной и профессиональной школы : сборник документов и материалов. – М. : Политиздат, 1984. – 112 с.
10. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898 – 1988) : в 15 т. / [научн. справочную работу по тому Е. А. Круглова]. – Т. 15. – М. : Из-во политической литературы, 1989. – 672 с.

Китова О. А. Трудовая подготовка учащихся в период второй пол. XX в.

В статье охарактеризованы подходы ученых к определению периодов развития трудовой подготовки учащихся; раскрыта специфика ее организации; выяснено, что развитие трудовой подготовки учащихся зависело от особенностей социально-экономического развития государства, нормативно-правового обеспечения трудовой подготовки и изменений в системе трудового обучения; определены четыре этапа в решении вопросов организации трудовой подготовки учащихся, а именно, I этап (1952–1966 гг.) – становления трудовой подготовки на основе производственного обучения; II этап (1966–1984 гг.) – развитие на политехнической основе; III этап (1984–1991 гг.) – усовершенствования и приспособления существующих форм и видов трудовой деятельности учащихся в новых условиях хозяйствования; IV этап (1991–1999 гг.) – инновационные подходы, обусловленные распространением личностно-социальной, гуманистической парадигмы трудового воспитания.

Ключевые слова: трудовая подготовка учащихся, нормативно-правовое обеспечение; производственное обучение, политехническое образование, профессиональная подготовка, личностно-ориентированное трудовое воспитание.

Kitova O. A. Labor training of pupils during the second half of the twentieth century.

The article describes the approaches of scientists to definition of the periods of development of labor training of pupils; the specifics of its organization; found that the development of labor training of students depended on the features of the socio-economic development of the state, the normative-legal support of labour training and changes in the system of labor training; identified four stages in the solution of questions of the organization of labour training of students, namely, phase I (1952–1966). – formation of a labor-based training industrial training; stage II (1966-1984). – development of the Polytechnic; III stage (1984–1991 gg) – improvements and adaptations of existing forms and types of employment students in new conditions of managing; stage IV (1991–1999.) innovative approaches arising from the proliferation of personal-social, humanistic paradigm of labour education.

Keywords: labour training of students, regulatory support; production training, Polytechnic education, vocational training, student-oriented career guidance.

УДК 681.327.1

Козлакова Г. О.

**ПРОБЛЕМИ СИСТЕМНОСТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА**

У статті представлено аналіз проблем графічної підготовки випускників університету на основі системного підходу. Показано зв'язок різних етапів підготовки – доуніверситетського і університетського. Описано приклади рекомендованого до використання в освітньому процесі навчально-методичного забезпечення.

Ключові слова: графічна підготовка фахівця, педагогічний університет, технічний університет, інженер-педагог, ознаки системності, освітній процес.